

УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 801.82:821.161.2'06-343-93 Макс ван Форсайт
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.2.1/37>

Барабаш С. М.

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

Бурко О. В.

ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

ПАЛІНДРОМ ЯК ОБЕРЕГОВА ТРАДИЦІЯ У ФЕНТЕЗІ «ПОДОРОЖ УКРАЇНОЮ ТА ЧАРІВНИЙ ДРАКОН» МАКСА ВАН ФОРСАЙДА

У статті досліджено оберегову традицію паліндрома, введеного у твір «Подорож Україною та чарівний дракон» Макса ван Форсайда, значення цього явища для розвитку подій, його духовних сенсів для формування світогляду юного українця та поняття «дитина Всесвіту», тобто належності до прадавньої історії. Зосереджено увагу на тому, що в фентезійній історії автор через незвичайні події, закодовані слова та їх глибокі сенси спонукає читача до активних дій, роздумів, мисленнєвих пошуків, тобто до віднайдення суті самої речі та її прояву у цьому світі. Здійснено порівняння паліндромів Анатолія Мойсієнка з графікою Волхва Слововезжі, що стало основою розуміння краси й гармонії світу. Введений у твір паліндром цікавий не лише як мовне явище, яке має давню історію, але й як елемент, наділений захисним сенсом. Фентезійний твір Макса ван Форсайда «Подорож Україною та чарівний дракон», сплітаючи воедино знайомство із реальними постатями та вигаданими персонажами, містичними подіями, фольклорними та літературними традиціями, допомагає читачеві художньо, поетично, історично відчувати минуле України, зробити його частиною власного світогляду, ідентичності, за яку боремося у війні з росією. Таким чином, фентезійна оповідь Макса фон Форсайда має важливе значення для прочитання, осмислення не лише лінії пригодницької, але й важлива у культуральному аспекті дослідження рідної землі у контексті європейського цивілізаційного простору, зокрема, знайомство із поняттями «паліндром», «пентальфа» спонукає до заглиблення в добу бароко, актуалізує знання із давньої літератури, формує поняття цілісності розвитку людства у різних напрямках, сприяє розумінню усвідомлення власної приналежності до певного етносу, його сакральних сенсів, чотиримірного космосу людської душі, мова в якому – духовне ядро, дім буття, та поняття глобалізації.

Ключові слова: «Подорож Україною та чарівний дракон», Макс ван Форсайд, паліндром, пентальфа, фентезі історія, замовляння.

Постановка проблеми. Актуальною нині є проблематика формування світоглядного космосу українців. Особливо гострою є потреба особистості пізнати в дорозі земного життя себе, відчувати єднання із Всесвітом, його правічними законами, несучи при цьому власну оберегову енергію землі, роду, духу. Важливі аспекти покладаються на процес формування малого українця, який має чітко усвідомлювати поняття власної ідентичності, людської гідності, свободи, волі, права. У своєму творі «Подорож Україною та чарівний дракон» Макс ван Форсайд через незви-

чайні події, закодовані слова та їх глибокі сенси спонукає читача до активних дій, роздумів, мисленнєвих пошуків, тобто до віднайдення суті самої речі та її прояву у цьому світі. Автор вводить у твір паліндром не лише як цікаве мовне явище, яке має давню історію, але й наділяє цей елемент захисним сенсом. Отже, вважаємо актуальним дослідження оберегової традиції паліндрома у фентезійному творі Макса ван Форсайда «Подорож Україною та чарівний дракон».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «паліндром» досліджували Митро-

фан Довгалецький, Ігор Качуровський, Анатолій Мойсієнко тощо; їх методичним аспектам вивчення, викладання у школі присвятили свої напрацювання Олена Іщенко, Андрій Іщенко, Антоніна Мовчун, Леся Мовчун. Так, ґрунтовну розвідку про паліндроми як явище здійснив Анатолій Мойсієнко, аргументуючи появу ракового вірша як органічне явище, а не штучне конструювання [8]. Проте дотепер немає праць щодо використання цього явища у фентезі Макса ван Форсайда «Подорож Україною та чарівний дракон».

Постановка завдання. Метою статті є дослідження значення для розвитку подій введеного у твір паліндрому, його духовних сенсів для формування світогляду юного українця та носія у своєму естві такого поняття як «дитина Всесвіту», тобто належності до прадавньої історії.

Виклад основного матеріалу. Фентезійний твір Макса ван Форсайда «Подорож Україною та чарівний дракон», сплітаючи воедино знайомство із реальними постатями та вигаданими персонажами, містичними подіями, фольклорними та літературними традиціями, допомагає читачеві художньо, поетично, історично відчувати минуле України, зробити його частиною свого світогляду, ідентичності, за яку боремося у війні з росією.

Автор книги Макс ван Форсайд (капітан Андрій Максимчук) – офіцер підрозділу розвідки десантно-штурмових військ, був у складі першого підрозділу, який зайшов у Чорнобиль, працював на Ізюмському напрямку, звільняв Українські території на Запорізькому напрямку – заклавав первинний код уже у своєму імені. Адже, щоб зрозуміти ці сенси, треба звернутися до біографії митця. Частина «Макс» походить від скорочення прізвища Максимчук; префікс ван- у скандинавських прізвищах вказує на походження – «з», «звідки» людина, її походження; село, в якому народився автор називається Чотирбоки Хмельницької області, тобто у перекладному варіанті – Форсайд [5]. Пояснення щодо появи у книзі міфічного персонажа знаходимо у словах А. Максимчука: «Мій молодший син, Мирослав, дуже захоплюється драконами. За кілька тижнів до повномасштабного вторгнення Мирославчик, якому тоді було 4,5 роки, попросив мене написати книгу про драконів. Ну, який батько відмовить своєму синові? Але потім почалася війна, і я пішов на передову» [6].

Автор визначає жанр твору як злагоджену фентезі історію, яка має заляття. Там включені реальні локації, в яких наші герої подорожують і знаходять щось неймовірне [6].

Таким чином, органічним є використання слів, що наділяється певними магічними сенсами: «Impetu Fixum» – заляття, що обмежує рух супротивника [6, с. 83]; «Stabunt Lokus» – використовується з додаванням назви бажаного місця [6, с. 83]; «Celer Clavis» – заляття для відкриття будь-яких дверей; «Mutare Vultus Tui» – заляття для зміни образу людини [6, с. 85]. Макс ван Форсайд вводить у текст не лише комбінацію слів, які несуть певний магічний сенс, але й літературні поняття «паліндром», «пентальфа», роз'яснюючи їх лексичне значення: «Паліндром – слово, набір чисел або фраз, які у будь-якому напрямку читаються однаково. SATOR – найстаріший паліндром, часто використовується для захисту вищого ступеню» [6, с. 84]. «Пентальфа – те ж саме, що пентаграма» [6, с. 86], уже тлумачення крайнього терміна відсутнє, що спонукає читача до власних наукових розвідок.

Марія Чумарна у своїй праці «Я є Україна. Світоглядний всесвіт українців» розглядає поняття чотирьох «тіл» у земному світі: «перше – власне фізичне тіло людини, друге – її «сорочка»: одяг сприймався українцями як своєрідний енергетичний «панцир» для фізичного тіла» <...>. Третім «тілом» людини є її житло <...>. І четвертим «тілом людини у вселенських просторах є простір її думок» [10, с. 6]. Таким чином, душа людини складається із чотиримірного космосу, який проявлений у цьому земному бутті, де мова – духовне ядро, дім буття.

Поділяємо думку Валерія Войтовича про те, що в культурі слов'ян слово сприймалося як все-сильне, наділене божественністю: «воно може і умертвити, і вберегти від лютої смерті, і навіть воскресити; воно ранило і заговорює рани, зупиняє кров, накликає сон; воно втихомирює вітри і схвильоване море, насилає бурю і град, розриває кайдани; воно робить зброю міцною і слабкою, насилає і виганяє злих духів, в'яже руки злодіям, викликає з могили мертвих» [3, с. 486].

До смислових сенсів слів апелює Макс ван Форсайд у своєму фентезі. На це він й орієнтує читача: «Береш участь в подорожах у часі, до подій, що мали своє історичне місце, *переплелих з магією уяви та слова*» [6, с. 4]; «Там люди мову іншу мають, Усі заляття й чари знають» [6, с. 5]; «*Прокляття* сильне на мені, Наклала відьма на війні» [6, с. 9]; «*Стискай скрижаль!* Якщо відпустиш – То темні сили сюди впустиш. <...>. Та ми опинимось Ніде» [6, с. 10] (Скрижаль – 1. Дошка, плита з написаним на ній текстом, звичайно священним, культовим. 2. Те, що зберігає.

Куди записано пам'ятні події, дати, імена, тощо [1, с. 1338]; «Та згодом, все ж почав шукати, Оте прокляття як же зняти: *Священні записи* вивчав, *Сувої й руни* відшукав <...>» [6, с. 14–15]; «Дракону рух *закляттям* цим скували» [6, с. 19]; «Час прийшов тебе навчати, Як же вірно *чаклувати*. Книгу цю візьмеш у руки, Посягнеш ти суть науки» [6, с. 23]; «Щоб двері відкривати не маючи ключа, Є фраза спеціальна, замки руйнуюча» [6, с. 28]; «Використовувати будемо *заборонене письмо*, Скинемо з дракона *накладене ярмо*. Читати будемо сторінки книги *Almadel*, Відкриємо світ *духів забуту паралель*» [6, с. 39–40]. Найпотужнішим оберегом у оповіді є паліндром: «На випадок, як щось піде не тим шляхом, На стінах напиши SATOR-паліндром. Закінчивши ти створиш поле захисне, воно три хвилини всіх нас огорне, Сильним легендарним магічним щитом, Яким користувався мудрий Соломон» [6, с. 40]; «Тепер, читач, готуйся дописати слово, Активувати щит слід обов'язково. Коли у паліндромі з'явилося ROTAS Печеру оповили хмари той же час» [6, с. 41].

SATOR AREPO TENET OPERA ROTAS (укр. *Посівач Арепо тримає колеса в ділі*) – відомий паліндром, буквосполучення, складене з латинських слів і зазвичай поміщене в квадрат таким чином, що слова читаються однаково справа наліво, зліва направо, зверху вниз і знизу вгору. Паліндром часто асоціювався з ранніми християнами і використовувався як талісман або заклинання: зокрема, в Британії його слова записували на паперову стрічку, яку потім обертали навколо шиї для захисту від хвороб. Фраза «SATOR AREPO TENET» також є прикладом бустрофедону – способом письма в пам'ятниках літератури, при якому рядки листа по черзі читаються зліва направо і справа наліво. Якщо вираз прочитати двічі в прямому і зворотному порядку, то слово «TENET» повториться.

Зображення паліндрому з часів Римської імперії збереглися на декількох архітектурних і літературних джерелах у різних частинах Західної Європи, а також Сирії та Єгипті, що видно з рис. 1, 2, 3. Найбільш ранні знахідки – два видряпані написи – були виявлені на руїнах давньоримського міста Помпеї, знищеного в результаті виверження вулкана Везувій у 79 р. [9].

Таким чином, автор вводить оповідь про Україну в широкий європейський контекст, посилаючись на древні артефакти. Паліндроми особливо були поширеними в Китаї, в Україні інтелектуальні можливості версифікаційної практики про-

S	A	T	O	R
A	R	E	P	O
T	E	N	E	T
O	P	E	R	A
R	O	T	A	S

Рис. 1. Магічний квадрат з паліндромом «Sator Arepo Tenet Opera»



Рис. 2. Фрагмент стіни старого міста комуни Опед Rotas



Рис. 3. Зображення з розкопок давньоримського міста Кориніум

демонстрували поети барокової доби. Іван Величковський сформулював таке визначення цього поняття: «*Рак літеральний єст вірш, которого літери, і вспак читаючися, той же текст виражають*».

Мене ради на радість Богом міру данна
 Анна во дар бо ім'я мі обрадованна,
 Анна дар і мні сін мира данна,
 Анна пита мя я мати панна.
 Знай всяк, аз в небі єсм чиста нива,
 А відай там я мати а діва.
 Знай о [нас в] небі, чистая ниво,
 [О відай] тамо мати а діво.
 Тебе сильной все небо отверзеса само,
 О мати великая аки лев і тамо.
 Аки лев і тамо о мати велика
 Аки Лот о мати і тамо толика
 Лот – з святих чина, ти – з святійших лика.
 Марія в небі і по смерті жива,
 А відай тамо то мати а діва...
 Аще би і під морем люд пребивати
 І тамо відом Ісус ім, о діво мати.
 Од гроба Климентія мощно то познати...
 [2, с. 324].

Рак словний

єст вірш, которого не літери, але слова вспак читаються

Високо діва єст вознесенна,
 Глибоко яко б'яше смиренна [2, с. 324].

Макс ван Форсайд звертає увагу у творі «Подорож Україною та чарівний дракон» на алгоритм роботи із замовлянням, адже така примовка мала магичний характер, в основі якої була віра у надприродні сили. Воно має магичну силу, коли промовлене в певний час («На випадок, якщо піде щось не тим шляхом» [6, с. 40]), у належній формі («На стінах напиши SATOR-паліндром Закінчивши ти створиш поле захисне» [6, с. 40]) і з певним обрядом («Слово не дописуй! Відвар цей перелий. До чаші ритуальної Едельвейс додай, Заміксуй всю суміш й для мене передай, Щойно едельвейс потрапив у відвар, З горнятка полюбився якийсь дивний пар. Тепер, читач, готуйся дописати слово, Активувати щит слід обов'язково» [6, с. 40–41]). Заклинання промовлялися кілька разів, це було пов'язано із магією чисел («*Virginti Universum Spiritum Ortum*, – Промовивши три рази» [6, с. 41]) до Верховних Сил («Повстали двадцять духів посеред печери, <...>, З повагою звернувся я: “Допоможіть, Великі!”» [6, С. 42], «Духи усіх Вимірів, я хочу попрохати» [6, с. 42]), утворюючи там способом певний портал («Відкрилася проєкція Великих прасвітів» [6, с. 41]).

Автор постійно спонукає читача до мислительної діяльності, до розуміння значення слова, доречності його використання та можливих наслідків: «Бачиш, під пентальфою, написано закляття, Три рази прочитай, тримаючи розп'яття, Уткни у землю свій рондельний кинджал, Заклучимо її у верхній той кристал, Що прикрашає вістря на ручці зверху» [6, с. 76], пояснюючи: «Пентальфа – те ж саме, що й пентаграма» [6, с. 86]. Пентаграма – правильний п'ятикутник, всередині якого на його сторонах вибудовані рівнобедрені трикутники; в середні віки вважався магичним знаком [1, с. 898].

Отже, не лише зміст, але й форма мають ритуалізоване, оберегове значення. Органічним доповненням до фентезі «Подорож Україною та чарівний дракон» у смисловому та історичному контексті вважаємо паліндроми Анатолія Мойсієнка у графіці Волхва Слововежі, до прикладу, текст «Хижих...» та графіка (рис. 4):

Хижих
 Мечем
 Мирим [8].



Рис. 4. Волхв Слововежа «Хижих мечем мирим»

Як бачимо, графік не відступає від літературного тексту, проте демонструє своє розуміння його. Відомо, що чорно-сірий насичений колір підкреслює драматизм дії. Але загальний тон графічної роботи Волхва Слововежі не пригнічує, а вселяє почуття оптимізму в борні за свободу Української держави.

Використання паліндромів вказують про реалізацію конкретним автором можливостей рідної мови. Такі поетичні форми не є беззмистовними, адже, як правило, засвідчують високу змістову майстерність, естетику мислення, віртуозне володіння словом, винахідливість та вправність майстра словесного жанру. Відповідно до окреслених шляхів естетизації свідомості школярів розширюємо коло віршів-паліндромів, з якими знайомляться учні в початковій та основній школі, прагнемо акцентувати їхню увагу на оригінальних високомистецьких творах, організовувати неповторні заходи, пов'язані із майстерністю використання слова та суміжними видами мистецтв, робимо систематичною глибоку, особистісну інтерпретацію поетичного тексту. Цікавим, зокрема, може стати знайомство з паліндромами, поданими в контексті із графікою. Доречним вважаємо інтегративні заняття, тобто поєднання знань із різних галузей наук: мова, література, фольклор, графіка тощо

Порівняємо паліндроми Анатолія Мойсієнка «Мови данина», «Юно, коню, юно коню», «А та хата» з графікою Волхва Слововежі (рис. 5, 6, 7):

Мови данина... Дивом

Нотую у тон:

О – соло гожа-голоса.

Е – Лель, леле.

А – вада, гадав...

У – гуд у дугу.

И – бурану наруби.

І – лети, Боже, меж обителі...

Ноті тут і тон.

У нурт – струну.

Мови, де дивом –

І леза на зелі [8].



Рис. 5. Волхв Слововежа «Мови данина»

Юно, коню, юно, коню!

Виміри щирі ми в

Вуха жаху, в

Вороняччя норів.

І догмам – годі.

У потопі потопу,

У потопі потопу,

Не дожене жоден.

Юно, коню,

Юно, коню! [8].



Рис. 6. Волхв Слововежа «Юно, коню, юно коню»

А та хата –

Хата на канатах,

І таланило, коли на латі

Будь-де летите...

Ледь дуб

У гіллі – гу!..

У гудінні – дугу

Дугує у гуд.



Рис. 7. Волхв Слововежа «А та хата»

У ву-
хах:
У – гу!

Хата – шум у шатах.

Хата – гопака по гатах.

Хата – чумакам у чатах.

Хата – пракут у Карпатах [8].

Так що паліндроми Анатолія Мойсієнка сприймаються глибше й осмисленіше, якщо звертатися до графічних робіт, до прикладу, Волхва Слововежі. Вони розвивають творчу уяву, естетичне ставлення до довкілля.

Серед популяризаторів ракових поезій слід назвати таких майстрів слова як Володимир Лучук, Микола Мірошніченко, Іван Лучук, Віктор Капуста, Анатолій Мойсієнко, Назар Гочар, Станіслав Бондаренко, Микола Луговик, Наталія Чор-

піта, Юрій Садловський, Михайло Стрельбицький, Анатолій Перерва, Василь Старун, Петро Сорока тощо.

Висновки. Отже, фентезійна оповідь Макса фон Форсайда має важливе значення для прочитання, осмислення не лише лінії пригодницької, але й важлива у культуральному аспекті дослідження рідної землі у контексті європейського цивілізаційного простору, зокрема, знайомство із поняттями «паліндром», «пентальфа» спонукає до заглиблення в добу бароко, актуалізує знання із давньої літератури, формує поняття цілісності розвитку людства у різних напрямках, сприяє поняттю усвідомлення власної приналежності до певного етносу, його сакральних сенсів, чотири-мірного космосу людської душі, мова в якому – духовне ядро, дім буття, та поняття глобалізації.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
2. Величковський І. Рак літеральний. Рак словний / Українська література XVII ст. / Упоряд., приміт. і вступна стаття В. Крекотня; ред. тому О. Мишанич. Київ : Наук. думка, 1987. 608 с.
3. Войтович В. Українська міфологія. Вид. 5-те. К.: Либідь, 2017. 664 с.
4. Іщенко О., Іщенко А. Українська мова та читання : підруч. для 4 класу закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 2. Київ : Літера ЛТД, 2021. С. 59.
5. Максимчук А. URL: https://www.youtube.com/watch?v=PQnH-KAs_Cs
6. Макс ван Форсайд. Подорож Україною та чарівний дракон. Львів : ПП «Видавництво БОНА», 2023. 88 с.
7. Мовчун А., Мовчун Л. Збірник диктантів з української мови для учнів 2–4 класів. Київ : Літера ЛТД, 2022. 256 с.
8. Мойсієнко А. Віче мечів. Київ : Задруга, 1999. 104 с.
9. Паліндром. URL: <https://surl.li/akoxpl>
10. Чумарна М. Я є Україна. Світоглядний всесвіт українців. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2021. 304 с.
11. ChatGPT o1 URL: <https://openai.com/index/chatgpt/>

Barabash S. M., Burko O. V. PALINDROME AS A GUARDIAN TRADITION IN THE FANTASY “JOURNEY THROUGH UKRAINE AND THE MAGIC DRAGON” BY MAX VAN FORSYDE

The article explores the amulet tradition of the palindrome introduced into the work “Journey through Ukraine and the Magic Dragon” by Max van Forsyde, the significance of this phenomenon for the development of events, its spiritual meanings for the formation of the worldview of a young Ukrainian and the concept of “child of the Universe”, that is, belonging to ancient history. The focus is on the fact that in a fantasy story, the author, through unusual events, coded words and their deep meanings, encourages the reader to active actions, reflections, mental searches, that is, to find the essence of the thing itself and its manifestation in this world. Anatoly Moisienko’s palindromes are compared with the graphics of the Magi’s Word Tower, which became the basis for understanding the beauty and harmony of the world. The palindrome introduced into the work is interesting not only as a linguistic phenomenon that has an ancient history, but also as an element endowed with a protective meaning. Max van Forsyde’s fantasy work “Journey through Ukraine and the Magic Dragon”, weaving together acquaintance with real figures and fictional characters, mystical events, folklore and literary traditions, helps the reader artistically, poetically, and historically experience the past of Ukraine, make it part of their own worldview, the identity for which we are fighting in the war with Russia. Thus, the fantasy story of Max von Forsyde is important for reading, understanding not only the adventure line, but also important in the cultural aspect of studying the native land in the context of the European civilizational

space, in particular; acquaintance with the concepts of “palindrome”, “pentalfa” encourages immersion in the Baroque era, actualizes knowledge of ancient literature, forms the concept of the integrity of the development of humanity in various directions, contributes to the concept of awareness of one’s own belonging to a certain ethnic group, its sacred meanings, the four-dimensional cosmos of the human soul, in which language is the spiritual core, the home of being, and the concept of globalization.

Key words: *“Journey through Ukraine and the Magic Dragon”, Max van Forsyde, palindrome, pentalfa, fantasy story, spell.*